

Foto: J. Bohdal (naturfoto.cz) – Cvrčilka říční.

Poznáte rákosníky a cvrčilky?

Jaroslav Cepák

Asi každý milovník ptáků, který může do trasy své vycházky zařadit rybník či jiný mokřad s rákosinou, tuto možnost nevynechá. Není divu – tento specifický biotop hostí celou řadu ptačích obyvatel a dalších druhů živočichů. Zaposlouchat se vpozdvečer ve vrcholném jaru do koncertu zaznívajících z rákosiny je, a to nejen pro ornitologa, nezapomenutelným zážitkem.

Nejhojnějšími ptačími obyvateli rákosin a navazujících vysokostébelných bylinných porostů jsou drobní pěnicovití pěvci. **Rákosníci** rodu *Acrocephalus* dostali podle tohoto biotopu dokonce české jméno, **cvrčilky** rodu *Locustella* pak byly pojmenovány podle typického hlasu. U nás pravidelně hnízdí 4 druhy rákosníků a 3 druhy cvrčilek, další 2 druhy rákosníků (r. tamaryškový a ostřicový) se vyskytují velice vzácně. Z příbuzných druhů byl jednou zaznamenán výskyt cetie jižní. Všechny druhy rákosníků a cvrčilek jsou hlasitými a vytrvalými zpěváky. Odlišit jednotlivé druhy podle zpěvu představuje přitom ten nejmenší problém v případě jinak determiničtě poměrně obtížné skupiny...

S určením největšího zástupce našich rákosníků, **rákosníka velkého**, nebudeme mít v terénu vážnější problémy. Spolehlivě ho prozradí velikost, poměrně mohutný zobák a především výrazný, hlasitý zpěv (skřehotavé *kara-kara kit*

kit). Skutečným oříškem, a to nejen pro pozorovatele v terénu, ale nezřídka i pro kroužkovatele v ruce, je determinace dvou našich nejhojnějších druhů – **rákosníka obecného** a **zpěvného**. Typické, dobře vybarvené zástupce obou druhů v čerstvém neotřelém opeření lze určit podle základního zbarvení vrchu těla – narezavělého u rákosníka obecného a olivově hnědé u rákosníka zpěvného. Spodina těla je u obou druhů bělavá s nažloutlým nádechem. U rákosníka obecného ale světlé břicho kontrastuje s tmavšími, žlutohnědými boky. Napovědět může i rozdílný přesah ručních letek vzhledem k ramenním letkám (u složeného křídla) a prostředí, v kterém ptáka pozorujeme. To ale platí pouze v hnízdní době. Především v období tahu se ptáci vyskytují společně v nejrůznějších (pro ně i ne zcela typických) biotopech. Snadno a spolehlivě lze rozlišit oba druhy podle zpěvu. Rákosník

obecný se ozývá typickým pomalým zpěvem s několika, obvykle 2–3 × opakovanými, motivy (přepisovaným do češtiny jako *trek trek tyry tyry čirr čirr*), zpěv rákosníka zpěvného je hlasitou rychlou melodickou směsicí, protkanou imitacemi hlasů jiných druhů ptáků, často přednášenou i v noci. Je ale nutno zopakovat, že vizuální určení nezpívajících (zejména mladých) ptáků je v mnoha případech nemožné.

O něco snazší je rozlišení 3 druhů „**pruhovaných**“ **rákosníků** – r. proužkovaného, ostřicového a tamaryškového. Jediný náš hnízdící druh – r. proužkovaný – je nápadný svým zpěvem, při kterém samec často vyletuje z vyvýšeného místa (keře) a opět se na něj vrací. Toto chování je typické především v počáteční fázi hnízdní sezóny. Odlišit od obou podobných druhů jej lze jednak podle pouze naznačené temenní pásky a tmavé uzdičky (na rozdíl od výrazné zlatavé temenní pásky a světlé uzdičky u rákosníka ostřicového), jednak podle velkého přesahu ručních letek a hnědorůžových nohou (na rozdíl od malého přesahu a tmavě šedých nohou u rákosníka tamaryškového). Rákosník tamaryškový vyniká téměř černým širokým temenem hlavy, výrazným bělavým nadočným proužkem, úzkým černým „knírem“, šedavým příuším a výrazně ohraničeným bělavým hrdlem. Setkání s rákosníkem ostřicovým a tamaryškovým však u nás patří k výjimečným událostem, které se v naprosté většině případů poštěstí pouze kroužkovatelům při odchytu rákosinných pěvců.

Kromě nezaměnitelného zpěvu se **cvrčilky** od rákosníků odlišují zakulaceným (stupňovitým) ocasem a bohatými, dlouhými podocasními krovkami, sahajícími téměř k jeho špičce. Charakteristické jsou i světle růžové nohy (na rozdíl od tmavších nohou rákosníků). Typicky rákosinným druhem je pouze cvrčilka slavíková; cvrčilky zelená a říční obývají vysokostébelné bylinné biotopy, často i daleko od vody. Zpěv cvrčilky říční, znějící jako dlouhé, monotónní „zezezeze“, se naprosto liší od zbývajících dvou druhů, jejichž zpěv je podobný. Cvrčilka zelená se ozývá dlouhým stejnoměrným cvrčením (připomínajícím hlas kobyly zelené), které začíná tise, ale rychle zesílí na konečnou hlasitost. Zpěv cvrčilky slavíkové se vždy ozývá z rákosiny. Je hlubší než u cvrčilky zelené, jakoby drsně kovově znějící a jeho síla a výška chvílemi kolísá. Cvrčilky jsou vytrvalými zpěváky, zpívajícími i v noci.

Všichni **rákosníci** a **cvrčilky** (s výjimkou rákosníka tamaryškového přezimujícího již ve Středomoří) jsou dálkovými migranty táhnoucími do subsaharské Afriky. Na hnízdištích tráví pouze menší část roku (3–5 měsíců) a většinu života prožijí na cestách na zimoviště a zpět. K extrémním „vyznačům“ tohoto životního stylu patří rákosník zpěvný – dospělí ptáci přilétají na hnízdiště často až počátkem června a ihned po vyhnízdění (někdy již v polovině července) je opouštějí. Tento druh je i naším nejdále táhnoucím pěvcem – zpětné hlášení kroužkovaného ptáka pochází až od jihoafrického Durbanu. ☒

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Rákosník velký

(*Acrocephalus arundinaceus*)

Velikost: 16–20 cm

Prostředí: trvale zaplavené porosty rákosu a orobince

Výskyt v ČR:

tažný (IV.–V. a VIII.–IX.),
hnízdí řídké v nižších polohách;
pouze lokálně (jižní Morava,
Polabí) je hojnější

Stav a početnost v ČR:

mírný vzestup, 1 200–2 400 párů

Rákosník zpěvný

(*Acrocephalus palustris*)

Velikost: 13–15 cm

Prostředí: husté bylinné porosty podél
vodních toků, komunikací i na okrajích rybníků,
často i v ruderalní vegetaci na skládkách,
úhorech atp. Pravidelně i na okrajích
řepkových a obilných polí.

Výskyt v ČR: tažný (V. a VIII.), pravidelně hnízdí
na celém území, a to i ve vyšších polohách

Stav a početnost v ČR: stabilní, 80–160 tis. párů

Rákosník obecný

(*Acrocephalus scirpaceus*)

Velikost: 12,5–14 cm

Prostředí: především porosty rákosu
a orobince ve vodní i terestrické fázi

Výskyt v ČR: tažný (IV.–V. a VIII.–IX.),
pravidelně hnízdí v nižších a středních
polohách na celém území

Stav a početnost v ČR:

stabilní, 50–100 tis. párů

světle hnědý
s živě narezavělým
nádechem

malý přesah
ručních letek

tmavší

bělavé s nažloutlým
nádechem, ale s tmavšími
žlutohnědými boky

bělavé s nažloutlým
nádechem

světlejší

světle olivově
hnědý

velký přesah
ručních letek

šedobílý okraj
křídla

masově
růžové

rezavě žluté,
pouze náznak
světlejších
špiček

Cvrčilka slavíková

(*Locustella luscinioides*)

Velikost: 13,5–15 cm

Prostředí: větší zaplavené rákosiny nebo porosty
orobince, většinou s podrostem ostřice

Výskyt v ČR: tažná (IV. a VIII.–IX.)

Stav a početnost v ČR: mírný vzestup, 450–900 párů

Literatura: Balát F. 1986: Klíč k určování našich ptáků v přírodě. *Academia, Praha.*

➤ Hudec K. a kol. 1983: Fauna ČSSR, Ptáci 3/1, *Academia, Praha* ➤ Kennerley P.,

Pearson D. 2010: Reed and Bush Warblers. *Christopher Helm, London.* ➤ Svensson

L., Grant P. J. 2004: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu, *Svojtka & Co.,*

Praha ➤ Štátný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků

v České republice 2001–2003, *Aventinum, Praha.*

Rákosník proužkovaný

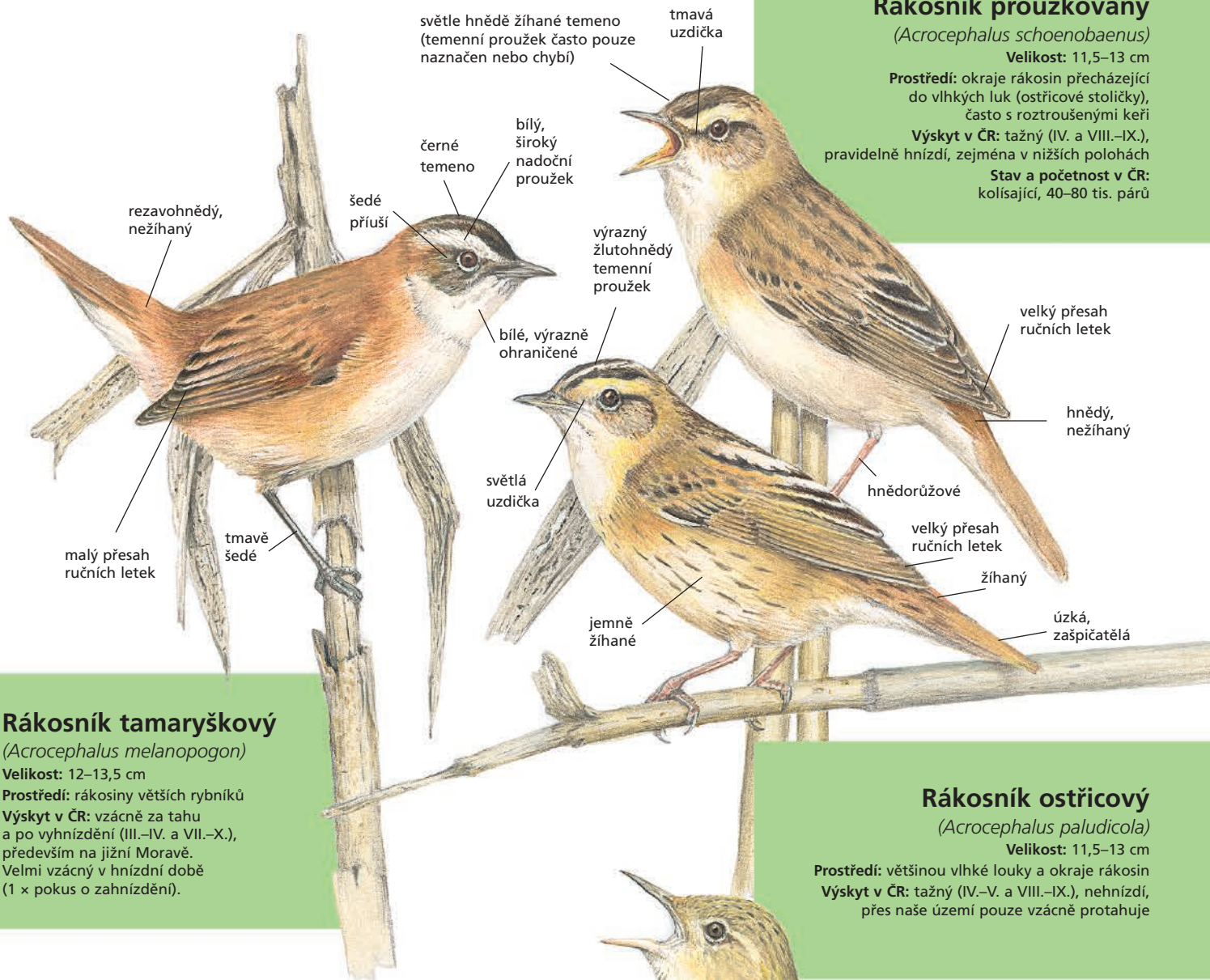
(*Acrocephalus schoenobaenus*)

Velikost: 11,5–13 cm

Prostředí: okraje rákosin přecházející do vlhkých luk (ostřicové stoličky), často s roztroušenými keři

Výskyt v ČR: tažný (IV. a VIII.–IX.), pravidelně hnízdí, zejména v nižších polohách

Stav a početnost v ČR: kolísající, 40–80 tis. párů

Rákosník tamaryškový

(*Acrocephalus melanopogon*)

Velikost: 12–13,5 cm

Prostředí: rákosiny větších rybníků

Výskyt v ČR: vzácně za tahu a po vyhnízdění (III.–IV. a VII.–X.), především na jižní Moravě.

Velmi vzácný v hnízdni době (1 × pokus o zahnízdění).

Rákosník ostřicový

(*Acrocephalus paludicola*)

Velikost: 11,5–13 cm

Prostředí: většinou vlhké louky a okraje rákosin

Výskyt v ČR: tažný (IV.–V. a VIII.–IX.), nehnízdí, přes naše území pouze vzácně protahuje

Cvrčilka říční

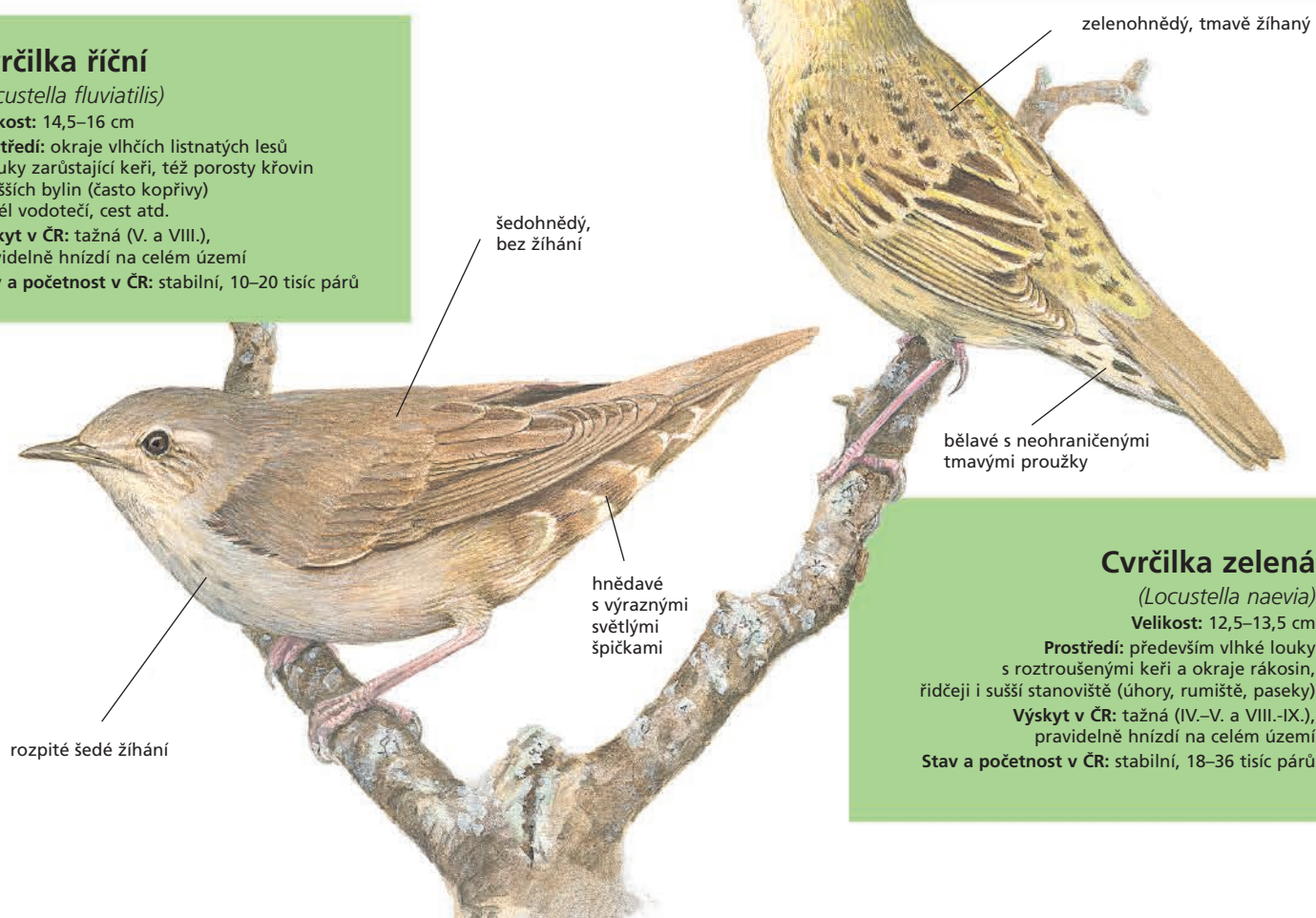
(*Locustella fluviatilis*)

Velikost: 14,5–16 cm

Prostředí: okraje vlhkých listnatých lesů a louky zarůstající keři, též porosty křovin a vyšších bylin (často kopřivy) podél vodotečí, cest atd.

Výskyt v ČR: tažná (V. a VIII.), pravidelně hnízdí na celém území

Stav a početnost v ČR: stabilní, 10–20 tisíc párů

Cvrčilka zelená

(*Locustella naevia*)

Velikost: 12,5–13,5 cm

Prostředí: především vlhké louky s roztroušenými keři a okraje rákosin, řídčeji i sušší stanoviště (úhory, rumiště, paseky)

Výskyt v ČR: tažná (IV.–V. a VIII.–IX.), pravidelně hnízdí na celém území

Stav a početnost v ČR: stabilní, 18–36 tisíc párů